

Prokurora loma kriminālprocesa atjaunošanā jaunatklātu apstākļu dēļ

Dr. iur. Sandra Kaija

*Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte,
Tiesību zinātņu katedra, Latvija
Sandra.Kaija@rsu.lv*

Kopsavilkums

Rakstā tiek izskatīts jautājums par prokurora lomu kriminālprocesa atjaunošanā jaunatklātu apstākļu dēļ. Prokurora pilnvaras kriminālprocesa atjaunošanai jaunatklātu apstākļu dēļ tiek piedāvāts iedalīt šādos posmos:

- 1) pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem;
- 2) prokurora darbības pēc pieteikuma saņemšanas;
- 3) lietu izskatīšana jaunatklātu apstākļu dēļ (Ģenerālprokuratūrā vai tiesā).

Atslēgvārdi: jaunatklāti apstākļi, kriminālprocess, prokurors.

Ievads

Raksts tika sagatavots, pamatojoties uz Satversmes tiesai lietā Nr. 2015-19-01 sniegto viedokli par Kriminālprocesa likuma 657. panta pirmās, trešās un piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Satversmes tiesā bija uzaicināta kā pieaicinātā persona. Satversmes tiesas spriedums tika pieņemts 2016. gada 29. aprīlī [10].

Raksta **mērķis** ir izpētīt prokurora lomu kriminālprocesa atjaunošanā jaunatklātu apstākļu dēļ. Publikācijas sagatavošanai galvenokārt izmantotas šādas izpētes **metodes**: analītiskā, vēsturiskā un salīdzinošā.

Svarīgākās teorijas un prakses atziņas

Satversmes tiesā tika apstrīdētas normas par Kriminālprocesa likuma [6] (turpmāk – KPL) 657. panta pirmās, trešās un piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Apstrīdētajās KPL 657. panta normās ir noteikts:

“Kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem:

1. Tiesības atjaunot kriminālprocesu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem ir prokuroram.
3. Pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem izskata prokurors pēc sākotnējā kriminālprocesa izskatīšanas vietas. [..]
5. Ja prokurors atsakās atjaunot kriminālprocesu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem, viņš par to pieņem motivētu lēmumu un paziņo par to pieteicējam, nosūtot viņam lēmuma kopiju un izskaidrojot tiesības 10 dienu laikā no saņemšanas brīža pārsūdzēt šo lēmumu amatā augstākam prokuroram, kura lēmums nav pārsūdzams.” [6]

Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteikts: “Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā” [7]. Šāda garantija sakrīt ar svarīgākajos starptautiskajos tiesību aktos, piemēram, ANO Vispārējās Cilvēktiesību deklarācijas 10. pantā [2], Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. pantā [4], ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 14. pantā [1], deklarētajām tiesībām.

Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 14. panta sestā daļa satur norādi uz lietas izskatīšanu par galīgo spriedumu, pamatojoties uz jaunu vai jaunatklātu apstākli, ja tiek konstatēta tiesas kļūda. (Ja kāda persona notiesāta par kriminālnoziedzumu ar galīgu spriedumu un ja par viņu pieņemtais spriedums pēc tam atcelts vai persona tikusi apzēlota, pamatojoties uz jaunu vai jaunatklātu apstākli, kas neapstrīdami liecina par tiesas kļūdu, tad personai, kas saņēmusi sodu šādas notiesāšanas rezultātā, saskaņā ar likumu pienākas kompensācija, ja netiek pierādīts, ka nezināmā fakta laicīga atklāšana notikusi pilnīgi vai daļēji personas vainas dēļ.)

Valstij ir jāievēro konstitucionālās tiesības uz taisnīgu tiesu, radot efektīvu tiesisko mehānismu, lai novērstu pārkāpumus, kas radušies, realizējot tiesvedību kriminālprocesā.

Kriminālprocesa likums reglamentē krimināllietu izskatīšanu tiesā, turklāt kā papildu garantija, lai nodrošinātu spriedumu tiesiskumu un pamatotību, ir paredzēta spēkā esošu tiesas nolēmumu jauna pārskatīšana, t. sk. jaunatklātu apstākļu dēļ.

Neatkarīga un taisnīga tiesa nav iespējama bez veiksmīgas tiesvedības darbības, kas ne tikai nodrošina spēju spriest tiesu, bet arī labot nelikumīgus vai nepamatotus nolēmumus, pat ja tie stājušies spēkā. Jānorāda, ka Latvijā atjaunot kriminālprocesu jaunatklātu apstākļu dēļ var ne tikai par spēkā esošiem tiesas spriedumiem vai lēmumiem, bet arī par prokurora priekšrakstu par sodu.

Profesors Pauls Mincis savās lekcijās Latvijas Universitātē teicis:

“Krimināltiesību pamatā ir tiesiskās drošības princips (*res iudicata ius facit inter partes et pro veritate habetur*), mūsdienās – tiesiskās palāvības princips, t. i., tiesneša lēmumam jābūt autoritatīvam, kuru legālā ceļā nevar atcelt nekāda vara. Bet tiesneši var arī maldīties, un tāpēc jābūt iespējai, lai spriedums tiktu izlabots, ja tas izrādījies neprecīzs.” [13, 115]

Tiesiskā stabilitāte ir būtiska tiesiskas valsts principa sastāvdaļa, kas ietver ne tikai precīzi noregulētu tiesvedības procesu, bet arī tiesiski noturīgu tā noslēgumu. Tāpat arī būtiska tiesiskas valsts principa sastāvdaļa ir taisnīgs kriminālprocesa rezultāts. Personām, kas izdarījušas noziedzīgus nodarījumus, jāsaņem atbilstīgs sods, taču personas nedrīkst tikt notiesātas par noziedzīgiem nodarījumiem, kurus tās nav izdarījušas [12, 409]. Tiesiskas valsts princips nozīmē, ka kriminālprocesa rezultātam jābūt taisnīgam, proti, lai personas netiktu notiesātas par noziedzīgiem nodarījumiem, kurus tās nav izdarījušas, un lai personas, kas izdarījušas noziedzīgus nodarījumus, tiktu atbilstīgi notiesātas [14].

Ar mērķi radīt efektīvu pārkāpto tiesību un likumīgo interešu aizsardzības mehānismu valsts kriminālprocesuālajās normās paredzējusi pārbaudes procesus [11].

Latvijā ir paredzēti divi spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas veidi:

- 1) “kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem” (KPL 62. nodaļa);
- 2) “spēkā esošo nolēmumu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu” (KPL 63. nodaļa) [6].

Kriminālprocesa atjaunošana jaunatklātu apstākļu dēļ ir uzskatāma par patstāvīgu kriminālprocesa posmu, tā arī uzskatāma par būtisku taisnīgas tiesas garantiju. Kārtība, kā tiek izskatīts kriminālprocess jaunatklāto apstākļu dēļ, attiecas tikai uz spēkā esošiem nolēmumiem (tiesas spriedumiem vai lēmumiem un prokurora priekšrakstu par sodu) un netiek piemērota gadījumos, ja tiek konstatēti jauni, agrāk nezināmi apstākļi kādā citā kriminālprocesa posmā.

Kriminālprocesa atjaunošanas jaunatklātu apstākļu dēļ teorētiskais pamats balstīts **likumīgā spēkā esoša nolēmuma patiesuma** (angļu val. *truth-value*) **prezumpcijā**, kas var tikt apstrīdēta tikai likumā noteiktā kārtībā. Patiesuma prezumpcija izriet no likuma “Par tiesu varu” 16. panta [8], kurā noteikts, ka tiesas spriedums stājas likumīgā spēkā pēc tam, kad izbeidzies tā pārsūdzēšanas vai noprotēšanas termiņš, un tas nav pārsūdzēts vai noprotēts, vai arī augstāka tiesa, izskatot sūdzību vai protestu, to atstājusi negrozītu vai arī to grozījusi, spriedumu neatceļot. Šādam spriedumam ir likuma spēks, visiem tas ir obligāts, un pret to jāizturas ar tādu pašu cieņu kā pret likumu. Savukārt Krimināllikuma 1. pants [5] paredz, ka likumā noteiktajos gadījumos personu atzīst par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un sodu nosaka arī prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu. Šī ir **apstrīdama prezumpcija**, jo, kā jau minēts, KPL paredz iespēju no jauna izskatīt spēkā esošos nolēmumus, ja pastāv KPL noteiktais iemesls un pamats.

Kriminālprocesa atjaunošanai jaunatklātu apstākļu dēļ netiek prasīts, lai tiktu izmantotas visas iespējas aizstāvēt savas tiesības, lai laḡotu tiesas vai prokurora kļūdu, kā tas noteikts, piemēram, Satversmes tiesas likuma 19.² panta ceturtajā daļā [9] (konstitucionālo sūdzību (pieteikumu) Satversmes tiesai var iesniegt sešu mēnešu laikā pēc pēdējās institūcijas nolēmuma stāšanās spēkā). Šis institūts kriminālprocesā ir patstāvīgs, un to var piemērot gan pēc pirmās, gan apelācijas, gan kasācijas instances tiesas, gan pēc prokurora pieņemtā priekšraksta par sodu ar nosacījumu, ka nolēmums ir stājies spēkā un pastāv KPL paredzētie iemesli un pamats.

Tiesības atjaunot kriminālprocesu jaunatklātu apstākļu dēļ atbilstoši KPL 657. panta pirmajai daļai ir **prokuroram**. Tas liecina par prokurora lielo lomu šajā kriminālprocesa posmā, jo tieši prokurors ar savu atzinumu iniciē kriminālprocesa izskatīšanu jaunatklātu apstākļu dēļ Ģenerālprokuratūrā vai tiesā.

Kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ var iedalīt vairākos posmos:

- 1) pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem;
- 2) prokurora darbības pēc pieteikuma saņemšanas;
- 3) lietu izskatīšana jaunatklātu apstākļu dēļ (Ģenerālprokuratūrā vai tiesā).

Pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem var iesniegt kriminālprocesā iesaistītās personas, to pārstāvji. Kriminālprocesa atjaunošanas **iesmesls** var būt arī informācija, kas iegūta cita kriminālprocesa gaitā, ja ir KPL 655. panta otrajā daļā noteiktais pamats.

Atjaunot kriminālprocesu, kurā ir spēkā stājies tiesas spriedums vai lēmums, vai prokurora priekšraksts par sodu, var jaunatklātu apstākļu dēļ (**pamats**).

Par jaunatklātiem uzskatāmi šādi apstākļi:

- 1) ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu atzītas cietušā vai liecinieka apzināti nepatiesas liecības, apzināti nepatiess eksperta atzinums, tulkojums, lietisko pierādījumu, izmeklēšanas un tiesas darbību protokolu vai lēmumu viltojums, kā arī citu pierādījumu viltojums, kuri bijuši nelikumīga nolēmuma pieņemšanas pamatā;
- 2) ar spēkā stājušos tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu atzīta tiesneša, prokurora vai izmeklētāja noziedzīga ļaunprātība, kas bijusi nelikumīga nolēmuma pieņemšanas pamatā;
- 3) citi apstākļi, kas, pieņemot nolēmumu, nav bijuši zināmi tiesai vai prokuroram un kas paši par sevi vai kopā ar agrāk konstatētajiem apstākļiem norāda, ka persona nav vainīga vai izdarījusi vieglāku vai smagāku noziedzīgu nodarījumu nekā tas, par kuru tā notiesāta vai tai piemērots prokurora priekšraksts par sodu, vai arī kas liecina par attaisnotā vai tās personas vainu, par kuru kriminālprocess bijis izbeigts;
- 4) Satversmes tiesas atzinums par tādās tiesību normas vai tās interpretācijas neatbilstību Satversmei, uz kuras pamata stājies spēkā nolēmums;
- 5) starptautiskas tiesu institūcijas atzinums par to, ka Latvijas nolēmums, kas stājies spēkā, neatbilst Latvijai saistošiem starptautiskajiem normatīvajiem aktiem.

Jaunatklātie apstākļi neizriet no izskatāmā kriminālprocesa materiāliem. Iespējams secināt, ka jaunatklātie apstākļi var būt:

- 1) jauni (piemēram, Satversmes tiesas atzinums, starptautiskās tiesu institūcijas atzinums);
- 2) tādi, kas atklājušies no jauna, respektīvi, tādi, kuri pastāvēja lietas izskatīšanas laikā, bet nebija vai nevarēja būt zināmi tiesai vai prokuroram, pieņemot priekšrakstu par sodu. Turklāt tiem jābūt tik būtiskiem, lai radītu šaubas par spēkā esoša nolēmuma likumību un pamatotību.

*Sandra Kaija. Prokurora loma kriminālprocesa atjaunošanā
jaunatklātu apstākļu dēļ*

Pieteikums par lietas jaunu izskatīšanu jaunatklātu apstākļu dēļ nav uzskatāms par alternatīvu apelācijas vai kasācijas sūdzībai. Šim aspektam uzmanība ir pievērsta arī Augstākās tiesas Civillietu departamentā, kas devis norādījumu, ka pieteikums par lietas jaunu izskatīšanu jaunatklātu apstākļu dēļ iesniedzams tikai tad, ja lietas dalībniekam ir pamats uzskatīt, ka pastāv kāds no Civilprocesa likuma 479. pantā norādītajiem jaunatklātajiem apstākļiem. Civillietu departamenta sniegtajā secinājumā teikts, ka saņemtajos pieteikumos to iesniedzēji bieži vien lūdz no jauna izvērtēt pierādījumus, kurus jau vērtējusi tiesa, kas pieņēmusi apstrīdēto nolēmumu, vai arī tiek lūgts izvērtēt jaunus pierādījumus, kurus atbilstīgi Civilprocesa likuma 93. pantam lietas dalībnieki varēja un tiem vajadzēja iesniegt tiesai, skatot lietu pēc būtības [3].

Prokurora darbības pēc pieteikuma saņemšanas. Piešķirot prokuroram tiesības lemt par kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ, Kriminālprocesa likumā nav noteikts, kura līmeņa prokuroram ir tiesības to veikt. Likumā tikai norādīts, ka tam jābūt prokuroram pēc sākotnējā kriminālprocesa izskatīšanas vietas. Tas nenozīmē, ka šo pieteikumu obligāti izskatīs tas pats prokurors, kas attiecīgajā kriminālprocesā realizēja kriminālvajāšanas un valsts apsūdzības uzturēšanas funkcijas. Tomēr arī šāda situācija ir iespējama. Vērtējot no objektivitātes principa viedokļa, šeit nav saskatāmi neapstrīdamie interešu konflikta apstākļi. **Jaunatklātie apstākļi neizriet no izskatāmā kriminālprocesa materiāliem**, tie ir apstākļi, kas pastāv lietas izskatīšanas laikā, bet, pieņemot nolēmumu, nav bijuši zināmi tiesai vai prokuroram, tāpēc būtu nepareizs pieņēmums, ka prokurors neapstrīdami būs neobjektīvs jaunatklāto apstākļu izvērtēšanā.

Turklāt **prokurora pilnvaras veikt jaunatklāto apstākļu izvērtēšanu ir ļoti ierobežotas**, jo likumdevējs ir formulējis, kas ir uzskatāmi par jaunatklātajiem apstākļiem, nosakot tos Kriminālprocesa likuma 655. panta otrajā daļā. Tas nozīmē, ka četros gadījumos jaunatklātais apstākļis izrietēs no sprieduma, priekšraksta par sodu vai attiecīgā atzinuma un tikai vienā gadījumā prokurors vērtēs **citus apstākļus**, kas, pieņemot nolēmumu, nav bijuši zināmi tiesai vai prokuroram un kas paši par sevi vai kopā ar agrāk konstatētajiem apstākļiem norāda, ka persona nav vainīga vai izdarījusi vieglāku vai smagāku noziedzīgu nodarījumu nekā tas, par kuru tā notiesāta vai tai piemērots prokurora priekšraksts par sodu, vai arī kas liecina par attaisnotā vai tās personas vainu, par kuru kriminālprocess bijis izbeigts.

Šobrīd kriminālprocess ir veidots tā, ka viens un tas pats prokurors var tikt iesaistīts visa kriminālprocesa norisē. Prokurors kriminālprocesā realizē izmeklēšanas uzraudzības, izmeklēšanas, kriminālvajāšanas, valsts apsūdzības uzturēšanas un citas šajā likumā noteiktās funkcijas (KPL 36. pants). Sākotnēji prokurors ir izmeklēšanu uzraugošais prokurors (KPL 37. pants); uzraugošais prokurors iegūst procesa virzītāja statusu no brīža, kad viņš pārņem kriminālprocesa vadīšanu un lemj par kriminālvajāšanas uzsākšanu (KPL 38. pants); valsts apsūdzību pirmās instances tiesā uztur tas prokurors, kurš nodevis krimināllietu tiesai (KPL 42. pants), utt. Katram prokuroram

ir arī amatā augstāks prokurors, kas likumā noteiktajā kārtībā kontrolē, kā prokurors īsteno savas pilnvaras. Arī tad, ja prokurors atsakās atjaunot kriminālprocesu jaunatklātu apstākļu dēļ, notiek amatā augstākā prokurora kontrole, ja tiek iesniegta sūdzība par prokurora lēmumu.

Tomēr **Satversmes tiesa atzinusi**, ka tas pats prokurors, kurš uzturējis apsūdzību lietā, nav tiesīgs līdz galam izlemt jautājumu par to, vai lietā ir jaunatklāti apstākļi (sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 10. punktu).

Ja prokurors iepriekš ir veicis izmeklēšanas darbības vai uzturējis valsts apsūdzību kriminālprocesā, tad viņš ir sniedzis vērtējumu un paudis viedokli arī par apsūdzības pamatotību. Tāpēc var rasties pamatotas šaubas, ka viņš savu viedokli nemainīs arī tad, kad izskatīs pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem vai personas sūdzību par lēmumu, ar kuru atteikta kriminālprocesa atjaunošana jaunatklātu apstākļu dēļ, proti, izlemjot jautājumu par kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ. Tādējādi var rasties pamatotas šaubas par konkrētā prokurora neitralitāti. Tomēr šobrīd spēkā esošais normatīvais regulējums neliedz iespēju, ka pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem izskata tas pats prokurors, kurš attiecīgajā kriminālprocesā veicis izmeklēšanas darbības, izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu vai uzturējis valsts apsūdzību. Proti, apstrīdētās normas ne visos gadījumos ļauj novērst personu, tostarp pieteikuma iesniedzēju, šaubas par to prokuroru neitralitāti, kuri izlemj jautājumu par kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ. Lai arī normatīvais regulējums kriminālprocesa atjaunošanai jaunatklātu apstākļu dēļ kopumā ir vērsti uz līdzsvara panākšanu *res judicata* principa un taisnīga sprieduma kolīzijas gadījumā, tieši apstrīdētajās normās noteiktā kārtība atsevišķos gadījumos šādu līdzsvaru nenodrošina.

Ņemot vērā šeit minēto, Satversmes tiesa atzina Kriminālprocesa likuma 657. panta pirmo, trešo un piekto daļu, ciktāl tās pieļauj to, ka prokurors, kurš kriminālprocesā veicis izmeklēšanas darbības, izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu vai uzturējis valsts apsūdzību, izlemj jautājumu par šā kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ, par neatbilstošām Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošām no 2017. gada 1. janvāra [10].

Izskatot pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem:

- 1) prokurors pieņem lēmumu par kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ, virza izmeklēšanu par jaunatklātiem apstākļiem, ievērojot šā likuma noteikumus par pirmstiesas kriminālprocesu, un paziņo par to pieteicējam (KPL 657. panta ceturtda daļa);
- 2) prokurors atsakās atjaunot kriminālprocesu jaunatklātu apstākļu dēļ, viņš par to pieņem motivētu lēmumu un paziņo par to pieteicējam, nosūtot viņam lēmuma kopiju un izskaidrojot tiesības 10 dienu laikā no saņemšanas brīža pārsūdzēt šo lēmumu amatā augstākam prokuroram, kura lēmums nav pārsūdzams (KPL 657. panta piektā daļa).

Var secināt, ka **pastāv zināma līdzība jautājumā par kriminālprocesa uzsākšanu un kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ**. Abos gadījumos nepieciešams likumā noteiktais iemesls un pamats attiecīgā lēmuma pieņemšanai. Taču pieteikuma pārbaude par jaunatklātajiem apstākļiem nav saistīta ar ziņām par iespējamu notikušu noziedzīgu nodarījumu, tāpēc jautājums par kriminālprocesa uzsākšanu un personas saukšanu pie kriminālatbildības šajā gadījumā nerodas. Pārbaude notiek tikai tajā apjomā, lai pārliecinātos par iespējamā pamata esamību un izmeklēšanas nepieciešamību jaunatklātu apstākļu dēļ.

Ja pamats netiek saskatīts, tad prokurors pieņem **motivētu lēmumu** par atteikšanos atjaunot kriminālprocesi jaunatklātu apstākļu dēļ. Tas nozīmē, ka prokurora lēmumā tiek atspoguļots motīvu, secinājumu vai argumentu kopums, kas nepieciešams pamatotai procesuāla lēmuma pieņemšanai. Tas ļauj pieteikuma iesniedzējam izprast prokurora argumentus, kā arī tos pārsūdzēt amatā augstākam prokuroram.

Skatot jautājumu, kāpēc pieteikumu par kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ izskata prokurors pēc sākotnējā kriminālprocesa izskatīšanas vietas, nevis tiesa, jānorāda, ka KPL 17. pantā paredzēts pamatprincips – **procesuālo funkciju nodalīšana** –, nosakot, ka cilvēka tiesību ierobežojumu kontroles funkcija pirmstiesas procesā un apsūdzības, aizstāvības un tiesas spriešanas funkcijas kriminālprocesā ir nodalītas. Tas nozīmē, ka nosauktās funkcijas ir nodalītas cita no citas un nevar tikt deleģētas vienai un tai pašai personai. Respektīvi, likumdevējs ir noteicis funkcijas, kuras kriminālprocesā ir nodalāmas, aizliedzot divu vai vairāk nodalīto funkciju realizāciju vienā kriminālprocesā vienai personai. Tātad likums tiesai kriminālprocesā aizliedz uzņemties nodalītās funkcijas, t. sk. aizstāvību un apsūdzību. KPL 48. pantā noteikts, ka, izskatot krimināllietu, tiesai ir procesa virzītāja pilnvaras kriminālprocesa vadīšanā un procesuālās kārtības nodrošināšanā, kā arī ekskluzīvas tiesības spriest tiesu.

Savu funkciju izpildei tiesa, neiejaucoties apsūdzības uzturēšanā un aizstāvības realizēšanā, piedalās pierādījumu pārbaudē. Lai neiejauktos citu kriminālprocesā nodalīto funkciju realizācijā, tiesai (tiesnesim) likumā paredzēta virkne ierobežojumu. Piemēram, tiesa (tiesnesis):

- 1) nepieņem lēmumu par kriminālprocesa uzsākšanu (līdzība jautājumā par kriminālprocesa uzsākšanu un kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ). Attiecībā uz tiesas (tiesneša) kompetenci uzsākt kriminālprocesi paredzētas divas situācijas:
 - a) tiesnesis vai tiesa pieteikumu, materiālus vai ziņas, kas iegūtas iztiesāšanā, bez izlemšanas nosūta izmeklēšanas iestādei vai likumā noteiktos gadījumos – prokuratūrai (KPL 371. panta piektā daļa);
 - b) lēmumu par apzināti nepatiesas liecības, atzinuma vai tulkojuma konstatāciju vai par piespiešanas dot nepatiesu liecību, atzinumu vai izdarīt tulkojumu konstatāciju, vai arī par nepamatotas atteikšanās dot liecību, atzinumu vai izdarīt tulkojumu konstatāciju tiesa pieņem vienlaikus ar spriedumu. Šo lēmumu nosūta izmeklēšanas iestādei;
- 2) nevar sūtīt krimināllietu papildizmeklēšanai;

*Sandra Kaija. Prokurora loma kriminālprocesa atjaunošanā
jaunatklātu apstākļu dēļ*

- 3) nevar turpināt iztiesāšanu, ja prokurors atteicies no apsūdzības KPL 460. pantā noteiktajā kārtībā;
- 4) nevar pēc savas iniciatīvas iegūt pierādījumus un tos pārbaudīt tiesas sēdē, izņemot, ja apsūdzētais aizstāvību īsteno pats, bet tiesai rodas pamatotas šaubas par viņa pieskaitāmību vai iespējamo vainu apsūdzībā (KPL 455. panta trešā daļa).

Ja likumdevējs uzliktu tiesai pienākumu izvērtēt pieteikumu kriminālprocesā par jaunatklātiem apstākļiem, tad tiesa varētu vērtēt tikai to, kas norādīts pieteikumā un krimināllietas materiālos. Ja rastos nepieciešamība vērtēt, vai pastāvētu citi apstākļi, kas minēti KPL 655. panta otrās daļas 3. punktā, tiesai pieteikumu vajadzētu bez izlemšanas nosūtīt prokuratūrai izmeklēšanas veikšanai, ievērojot noteikumus par pirmstiesas kriminālprocesu. Tiesai kriminālprocesā nav tiesisko instrumentu, lai realizētu objektīvās izmeklēšanas principu, kā tas paredzēts, piemēram, Administratīvā procesa likumā, turklāt tas šobrīd būtu pretrunā ar procesuālo funkciju nodalīšanas principu.

Lietā tiesā nonāk tikai tad, kad prokurors ir pieņēmis lēmumu par kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ, veicis jaunatklāto apstākļu izmeklēšanu, atzinis, ka ir pamats atcelt nolēmumu, un par to sagatavojis atzinumu.

Šis prokurora darbības, kā jau iepriekš minēju, var pielīdzināt kriminālprocesa uzsākšanai un vēlāk arī pirmstiesas izmeklēšanas veikšanai. Turklāt, konstatējot jaunatklātos apstākļus, prokurors veic arī zināmu kontroli par pieņemtajiem, bet, iespējams, likumam neatbilstošiem juridiskajiem aktiem. Tas saskan ar KPL 36. panta pirmajā daļā noteikto, ka prokurors kriminālprocesā realizē izmeklēšanas uzraudzības, izmeklēšanas, kriminālvajāšanas, valsts apsūdzības uzturēšanas un citas KPL noteiktās funkcijas.

Tāpēc tiesa, izskatot lietu jaunatklātu apstākļu dēļ, ir atbrīvota no tai neraksturīgām kriminālprocesa funkcijām – izmeklēšanas veikšanas, pierādījumu iegūšanas u. tml. Likumdevējs nav paredzējis iespēju personām vērsties uzreiz tiesā ar pieteikumu par jaunatklātiem apstākļiem, jo tas radītu nepamatotus sarežģījumus tiesību piemērošanas praksē, skatot sūdzību uzreiz tiesā, pirms ir savākti kādi pierādījumi.

Lietu izskatīšana jaunatklātu apstākļu dēļ (Ģenerālprokuratūrā vai tiesā).

Par prokurora atzinumu par jaunatklātiem apstākļiem lemj tiesa, prokurors jau ir veicis izmeklēšanu un atzinumu pamatojis ar jaunatklāto apstākļu izmeklēšanā iegūtajiem pierādījumiem. Prokurora piedalīšanās tiesas sēdē ir obligāta.

KPL paredz izņēmumu, kad jautājumu par jaunatklātiem apstākļiem neskata tiesa, bet gan Ģenerālprokuratūra, t. i., gadījumā, ja personai tika piemērots prokurora priekšraksts par sodu. KPL 658. pantā noteikts, ka prokurora atzinumu un iesniegtos materiālus izskata Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta virsprokurors vai ģenerālprokurors un pieņem vienu no šādiem lēmumiem:

- 1) atceļ prokurora priekšrakstu par sodu un atjauno kriminālprocesu pilnībā vai tā daļā;
- 2) noraida prokurora atzinumu;
- 3) atceļ prokurora priekšrakstu par sodu un izbeidz kriminālprocesu.

Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta virsprokurora vai ģenerālprokurora lēmums nav pārsūdzams. Pēc kriminālprocesa atjaunošanas tas tiek turpināts, ievērojot KPL nosacījumus par pirmstiesas kriminālprocesu.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Kriminālprocesa atjaunošana jaunatklātu apstākļu dēļ ir patstāvīgs kriminālprocesa posms, kas ir viena no tiesību uz taisnīgu tiesu garantijām.
2. Kārtība, kādā atjaunojams kriminālprocess jaunatklātu apstākļu dēļ, nodrošina kriminālprocesā iesaistīto personu tiesību uz taisnīgu tiesu aizsardzību.
3. Kriminālprocesa atjaunošanas jaunatklātu apstākļu dēļ teorētiskais pamats balstīts likumīgā spēkā esoša nolēmuma patiesuma prezumpcijā, ko var apstrīdēt tikai likumā noteiktā kārtībā.
4. Jaunatklāti apstākļi ir pamatā kriminālprocesa atjaunošanai jaunatklātu apstākļu dēļ, un valstij ir nepieciešams veikt pasākumus, lai atjaunotu personai to stāvokli, kāds tai bija līdz tās tiesību pārkāpumam (*restitutio in integrum*). Respektīvi, svarīgākais ir nevis iepriekšējā nolēmuma atcelšana (*sententia nulla*), bet gan personas iepriekšējā stāvokļa atjaunošana (*restitutio in integrum*).
5. Personai likumdevējs nav garantējis tiesības jebkuru tai svarīgu jautājumu izlemt tiesā.
6. Likumdevējs piešķīris prokuroram plašas pilnvaras, atjaunojot kriminālprocesu jaunatklātu apstākļu dēļ; šīs darbības varētu iedalīt trīs posmos:
 - 1) pieteikums par jaunatklātiem apstākļiem;
 - 2) prokurora darbības pēc pieteikuma saņemšanas;
 - 3) lietu izskatīšana jaunatklātu apstākļu dēļ (Ģenerālprokuratūrā vai tiesā).
7. Jāveic grozījumi KPL, ņemot vērā Satversmes tiesas spriedumu, kurā noteikts, ka Kriminālprocesa likuma 657. panta pirmā, trešā un piektā daļa, ciktāl tās pieļauj, ka prokurors, kurš kriminālprocesā veicis izmeklēšanas darbības, izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu vai uzturējis valsts apsūdzību, izlemj jautājumu par šā kriminālprocesa atjaunošanu jaunatklātu apstākļu dēļ, neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Sandra Kaija. Prokurora loma kriminālprocesa atjaunošanā
jaunatklātu apstākļu dēļ

Prosecutor's Role in Criminal Proceedings in Connection with the Renewal of Newly Discovered Facts

Abstract

The author of the article looks at the question of prosecutor's role in reconstruction of criminal proceedings due to newly discovered circumstances. The author suggests prosecutor's mandate renewal of the criminal proceedings due to newly discovered circumstances distinguished at the following stages:

- 1) application of the new circumstances;
- 2) prosecutor's actions after receiving the application;
- 3) reviewing of cases due to newly discovered circumstances (General Prosecutor's Office or court).

Keywords: newly discovered facts, criminal proceedings, prosecutor.

Literatūra

1. ANO Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Parakstīts 1966. gada 16. decembrī. *Latvijas Vēstnesis*. 61 (2826), 23.04.2003.
2. ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Iegūts no: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/vispcd.htm> [sk. 12.08.2016.].
3. Augstākā tiesa. *Lietas jauna izskatīšana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem nav alternatīva apelācijas vai kasācijas sūdzībai*. 20.11.2015. Iegūts no: <http://www.juristavards.lv/zinas/267636-lietas-jauna-izskatisana-sakara-ar-jaunatklatiem-apstakliem-nav-alternativa-apelācijas-vai-kasācijas-sudzibai/> [sk. 12.08.2016.].
4. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. *Latvijas Vēstnesis*. 143/144, 13.06.1997.
5. Krimināllikums. Pieņemts 17.06.1998. *Latvijas Vēstnesis*. 199/200 (1260/1261), 08.07.1998.
6. Kriminālprocesa likums. 2005. *Latvijas Vēstnesis*. 74 (3232), 11.05.2005.
7. Latvijas Republikas Satversme. Pieņemts 15.02.1922. *Latvijas Vēstnesis*. 43, 01.07.1993.
8. Likums "Par tiesu varu". Pieņemts 15.12.1992. *Ziņotājs*. 1, 14.01.1993.
9. Satversmes tiesas likums. Pieņemts 05.06.1996. *Latvijas Vēstnesis*. 103 (588), 14.06.1996.; *Ziņotājs*. 14, 25.07.1996.
10. *Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2015-19-01*. 2016. gada 29. aprīlis. Iegūts no: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2015/08/2015-19-01_Spriedums.pdf [sk. 12.08.2016.].
11. Borodina, T. *Significance of the review of court judgments for achievement of the criminal procedure assignment*. Iegūts no: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/11/yurisprudentsiya/borodina.pdf [sk. 12.08.2016.].
12. Gruzīņš, P. Spēkā esošu nolēmumu jaunas izskatīšanas kriminālprocesuālā regulējuma attīstība pēc 1990. gada 4. maija. No: *Kriminālprocesa likumam – 10: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi*. Rakstu krājums Ā. Meikališas zin. red. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2015.
13. Kriminālprocess (pēc lekcijām, lasītām Latvijas Universitātē 1931. gadā). *Augstskola Mājā*. 72.
14. Vildbergs, H. J., Feldhūne, G. *Atsauces Satversmei*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003.